

վը», փոքրագիր նկար մը 43×68 հարիւրորդամեղր մեծութեամբ:

Որքա՞ն փափաքելի էր որ՝ մինչեւ որ Խ. Հայաստան ի վիճակի ըլլայ բաւարար պիտեմէ մը սահմանելու Երեւանի թանգարանին ու այդպէսով կարենայ արտասահմանի տաղանդաւոր հայ արուեստագէտներու գործերէն ալ հաւաքածոներ ձեռք բերել, արտասահմանի ունեւոր Հայերէն գտնուէին արուեստասէր, դիտակից անձեր որոնք Մախոխեանի լաւագոյն երկերէն որոշ թիւով գնելով Հայաստանի թանգարանին նուիրէին:

Գեղեցկագիտական, լուրջ, խոհուն եւ առաջնակարգ յատկութիւններով օժտուած իր նրկարչական երկերու արժէքէն դատ, մենք պէտք է՝ անջատարար՝ շեշտենք նաեւ իր մէջ, հոգեկան ընտիր առաքինութիւններով օժտուած մարդը՝ որ, հեղութեան, խղճամիտ աշխատասիրութեան եւ ընկերական դիւրահաղորդ ու անկեղծ յարաբերութեանց տիպար մարդն էր եւ զոր ուղեցինք ողեկոչել այս երկերոյ եւ պանծացնել: Յաւէ՛տ յարգանք ու պատիւ իր յիշատակին:

ՌԱՅԱՅԷԼ ՇԷՇՄԱՆԵԱՆ

ԴԱՐՏԱՐԱՊԵՏ Լ. ՆԱՓԻԼԵԱՆ

Երկու մեծ գէմքեր անհետացան խոր սուզի մէջ թողելով հայ գեղարուեստական աշխարհը: Երբ տակաւին տխուր տպաւորութեանը տակ էինք Մախոխեանի կորուստին, իմացանք մեր տաղանդաւոր ճարտարապետներէն Լեւոն Նաֆիլեանի մահուան դոյժը:

Իբր իր արուեստակիցներէն մէկը, հոս պիտի ջանամ ամփոփ կերպով ներկայացնել Նաֆիլեանի կեանքն ու գործը՝ իր ցայտուն գծերուն մէջ:

Լեւոն Նաֆիլեան ծնած է Պոլիս, 22 Նոյեմբեր 1877-ին:

Զորքորդ գաւակն էր պալատական բժիշկ Տոքթ. Նաֆիլեան Փաշայի: Նախնական ուսումը իր ծննդավայրին մէջ ստանալէ յետոյ, Երիտասարդ տարիքին կուգայ Փարիզ ուր իր երկրորդական ուսումը կը ստանայ Գոլէֆ Աէնթ Պարպի մէջ: Ապա, կը պատրաստուի Փարիզի Գեղարուեստից բարձրագոյն վարժարանի մուտքի քննութեան եւ հոն կ'ընդունուի 15 Մայիս 1900 թուականին:

Աշակերտած է Փրոֆ. Փօլէնի: Դպրոցական շրջանին եղած է փայլուն աշակերտներէն

մէկը, արժանանալով շատ մը պատուոյ առաջին յիշատակութեանց (1re mention) Մետալլեթու եւ Ռուժըվէնի առաջին մրցանակին: Ծրրջանաւարտ կ'ըլլայ 16 յունիս 1905-ին, ստանալով «կատալարութեան կողմէ վկայուած նարտարապետ»ի տիտղոսը:

Գեղարուեստից վարժարանը աւարտելէ յետոյ 1906-ին կը մեկնի Եգիպտոս, ուր կը սկսի իր կեանքին բեղուն շրջանը:

Նաֆիլեան նախ, Եգիպտոսի կարեւոր շինարարական գործակալութեանց մէջ՝ կարճ ժամանակով սքաժի շրջան մը կ'անցընէ երկրին ծանօթանալու համար: Այդ շրջանին էր որ ճարտարապետ Սթիէնօն կը գնէր Խոթիի ճարտարապետ Ֆապրի-Սիուս փաշայի կարեւոր գործակալութիւնը եւ անոր ղեկավարութիւնը կը լանձնէր Նաֆիլեանին:

Սակայն Նաֆիլեանի ճարտարապետական բուն գործունէութիւնը կը սկսի 1910-էն վերջ, երբ ան կը միացնէր իր ուժերը իր դպրոցական ընկերոջ՝ ճարտարապետ Գաղանճեանի գործունէութեան, որու հետ ընկերակցաբար կ'ուսոյց, մինչեւ ընդհանուր պատերազմը, շատ մը

կարեւոր չէնքեր, Եղիպտոսի եւ Պոլսոյ մէջ, որոնցմէ մասնաւորաբար յիշատակութեան արժանի են.

Գահիրէի մէջ.

-- Նահապետեաններու չէնքը. -- Իշխանուհի Սալիհայի ապարանքը. -- Քաղաքապետ Իպրահիմ Փաշայի Աղեքսանդրիոյ ամարանոցը:

Պոլսոյ մէջ.

-- Շիրքէթը Սալիկէ նաւային ընկերութեան Ղալաթիոյ պաշտօնատեղին, Վոսփորի քարաչէն նաւամատոյցները, Միլլի ապահովագրական ընկերութեան Ղալաթիոյ կեդրոնատեղին, Եադուպեան եւ Յակոբեան յարկաժինները եւ այլն:

Նոյն չրջանին Նաֆիլեան վարած է նաեւ Գահիրէի նորակազմ Գեղարուեստից Վարժարանի ճարտարապետութեան փրոֆէսէօրի պաշտօնը:

1914-ին Նաֆիլեան կը մեկնի Սերաստիա, հոն կառուցուելիք Սանասարեան նոր վարժարանի շինութեան մանրամասնութիւնները ուսումնասիրելու համար տեղւոյն վրայ: Ժիշդ այդ միջոցին է որ, ընդհանուր պատերազմը կը ծագի, որով ան շուտով կը վերադառնայ Պոլիս, բարեբախտաբար, որովհետեւ իրմէ վերջ Սերաստիա մնացող Սանասարեանի խնամակալութեան ներկայացուցիչները, տեղացի ժողովուրդին հետ մէկտեղ, կը ջարդուն կամ կը տարադրուին:

Նաֆիլեան Պոլիս վերադարձէն գրեթէ շատ քիչ վերջ, գործով մը կ'անցնի Եւրոպա: Ժիշդ այդ ատեն է որ Թուրքիան ալ իր կարգին կը նետուէր ընդհ. պատերազմին մէջ, որով Նաֆիլեանի Պոլիս վերադարձը կը զժուարանար: Կարճ ժամանակ Պուլկարիա եւ Չուիցերիա մընայլէ վերջ, ան կ'անցնի Փարիզ ուր կը հաստատուի վերջնականապէս:

Ամբողջ պատերազմի ընթացքին բնականաբար իր գործունէութիւնը կը մնայ սահմանափակ: Այս չրջանէն վերջն է որ իրեն կը յանձնուի Գահիրէի Ս. Գրիգոր եկեղեցիին շինութիւնը, յետոյ յաջորդաբար կը շինէ Սքուար Ալպոնիի չէնքը, Նէօյիի հասութարեր տունը (maison de rapport), Սիթէ Իւնիվէրսիթէի Հայ Ուսանողական Տունը եւ իր վերջին գործը կ'ըլլայ Ռէյնուառ փողոցի հսկայ չէնքը:

Լեւոն Նաֆիլեանի ընդհանուր գործունէութիւնը պարզելէ վերջ, կ'ուզեմ անցնիլ իր գեղարուեստական յատկութիւններուն, բան մը որ մասնաւորաբար կը հետաքրքրէ մեզ:

Ի՞նչ եղած է մտահոգութիւնը կերտած գործերուն ուսումնասիրութեանը միջոցին:

Քննելով իր գործերը, կը տեսնենք որ ան ամէն բանէ առաջ արուեստագէտ մըն է, որ փնտռած է գեղեցկութիւնը չէնքին ոչ միայն ընդհանուր տեսքին այլ եւ անոր ամենափոքր մանրամասնութեանց մէջ: Չմոռնա՞նք չեչտեչու որ իր ստացած ճարտարապետական բարձր ուսումը՝ չէր կրնար միեւնոյն ատեն իրեն մոռցրնել տալ չէնքին հետ կապ ունեցող ուրիշ շատ մը ճարտարապետական հարցեր:

Նաֆիլեան ունէր այն յատկութիւնները որոնք տրուած են կարող ճարտարապետներուն, այսինքն աղդուիլ իր գտնուած միջավայրէն, զգալ եւ կառուցանել երկրին պէտքերուն եւ ոճին համաձայն, միեւնոյն ատեն հետեւելով իր ժամանակի ճարտարապետութեան:

Անոր Գահիրէ շինած չէնքերուն մէջ կը տեսնենք արարական ոճը, Պոլսոյ մէջ օսմանեանը, Ֆրանսայի մէջ Ֆրանսականը, իսկ հայկական չէնքերուն մէջ հայ ոճը: Բայց ասոնց ամենուն մէջ ալ, կը տեսնուի Նաֆիլեանի անձնական գրոշմը եւ իր գեղարուեստագէտի նուրբ ճաշակը, որովհետեւ ան պարզ հետեւող մը չէ եղած, այլ անխոնջ պրպտող մը, հետամուտ միշտ աւելին սորվելու եւ լաւ մը մարտելէ վերջ արտադրելու տենչէն բռնուած:

Նաֆիլեանը շատ մօտէն չենք ճանչցած, քանի որ ան հայկական չրջանակներու մէջ շատ չէր երևար, պատճառն ալ ըստ մեզի հայ լեզուին քիչ տեղեակ ըլլալն էր: Բայց այս պարագան արդեւ չէ եղած որ ան հետաքրքրուի Հայոց հին եւ նոր կեանքով: Նաֆիլեան լաւ ուսումնասիրած էր Հայոց պատմութիւնը, հայ գեղարուեստը, նամանաւանդ հայկական ճարտարապետութիւնը, որուն իրը ապացոյց մենք կը տեսնենք թէ որքան հմտօրէն եւ ճաշակով հայկական ոճը կիրարկած ու դասաւորած է Գահիրէի եկեղեցիին եւ Փարիզի Հայ Ուսանողական Տան մէջ:

Հազիւ տարի ու կէս առաջ, առիթն ունեցեր էի Հայաստանէն եկած մեր ճարտարա-

պետ հիւրերը, բնկերներ Մաղմանեան եւ Քո-
չար, առաջնորդելու Նաֆիլեանի աշխատանոցը,
ուր, մեզի ըրած ընդունելութեանը միջոցին,
երբ մեր հիւրերը փափաք յայտնեցին զինքը
տեսնել Հայաստանի մէջ որպէս զի Հայաստան
օգտուէր իր փորձառու արուեստագէտի կարո-
ղութենէն, պահ մը լռութենէ վերջ, Նաֆիլ-
եան, կարծես նախազգալով իր կեանքի մօտա-
լուտ վախճանը, «Ես այլեւս ծերացած եմ, ը-
սաւ, կը մաղթեմ որ դուք, երիտասարդ ճար-
տարապետներդ, յաջողէիք բնել այն ինչ որ
մենք չկրցինք բնել, չունենալով առիթն ու
բախտը լծուելու Հայաստանի վերաշինութեան

նուիրական գործին» :

Խորապէս կը ցաւինք որ, Նաֆիլեանի մա-
հով կը կորսնցնենք հայ արուեստի վարպետնե-
րէն մին եւս : Բայց անոր գործը պիտի ապրի
մեզի հետ եւ մենէ վերջն ալ, տալով յաջորդ
սերունդներուն աշխատանքի եւ ստեղծագոր-
ծութեան զեղեցիկ օրինակ մը :

Կը վերջացնեմ խօսքս, բերելով իմ, ինչպէս
նաեւ Հայ Ազատ Արուեստագէտներու Միու-
թեան, խորին յարգանքը անոր անմահ յիշա-
տակին :

Բ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՇԵՐՈՒՆԻՆ

Ա՛լ անքեր ամէն գիշեր նստիլ ափին անդունդին,
կեանքին դէմ բոց՝ պահել միշտ գոց՝ պահել ցրտին սիրտըդ հին .
Զըկարեմալ աստղերէն ա՛լ փաղել գուլալ մէկ նամանչ
Ու չըժըպտիլ աչքերուն բիլ ու չընդունիլ ո՛չ մէկ կանչ :

Ամէն վայրկեան սրտիդ վըրան ձիւնալերան էջքը բալ .
Զիւնին վըրան կը գգաս մահուան ոտնահետքը փայլ առ փայլ .
Ու չես կրնար հանդարտաբար խոյս տալ խաւար ինքզինքդ,
Փոխել, քափել կամ քօքափել անօթն այդ փուտ ու անպէտ :

Օր մ՛հակառակ մանուկ լացիդ քեզ նետեցին այս կեանքին՝
Ուտելէն վերջ խնձորն անուշ կը նետեն կուտը ինչպէս :
Արդ կը ստիպեն որ ծունկի գաս մըխա՛ս գղջումն ապրումին,
Զերդ մըխացող կըտորը բեկ սուգուող նախն բոցակէզ :

Խեղճն ծերունի որ կը շտապես սրբել մեղքերդ անըրշան
Որ ծանրացան մարդոց քերի օրէնքէն հին ու տրիսա,
Ազօթէ՛ դուն որ քեքեւնաս նոյն օրէնքին համաճայն,
Որ մահը գէթ գայ ժըպիտով ու դուն բողոքող մոռնաս :

ՍՈՐԻ ՏՐԱՄ